

SZABÓ SÁNDOR

sanyi1126@gmail.com
hallgató (SZTE BTK)

Hegedűs Antal harctéri naplója (1915)¹

— *Front-diary of Antal Hegedűs in 1915* —

ABSTRACT This is Antal Hegedűs field diary from 1915. He was born in Kunszentmárton and his diary was written on the Russian front. I would like to introduce it in my essay.

The operational actions, the daily routines at the front and the captivity are written in details in his viewpoint. I have compared his diary with other soldiers' memoirs to show it easily and punctually. Moreover I have done a local history research about the list and I would like to familiarize with you. Of course, this list hasn't been final yet. Nowadays this chart contains 111 died soldiers' names from Kunszentmárton which can be read on their memorial tablets.

KEYWORDS front-diary, Eastern Front, Antal Hegedűs, prisoner of war

DOI 10.14232/belv.2016.4.9 <https://doi.org/10.14232/belv.2016.4.9>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Szabó Sándor (2016): Hegedűs Antal harctéri naplója (1915). *Belvedere Meridionale* 28. évf. 4. sz. 115–128. pp

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

¹ Hegedűs Antal naplóját a Kunszentmártoni Helytörténeti Múzeum bocsájtotta rendelkezésemre, amiért ezúton mondok köszönetet.

A keleti front története 1914. augusztustól – 1915. szeptemberig

Az 1914. június 28-án Ferenc Ferdinánd és felesége ellen elkövetett sarajevói merénylet lángba borította Európát.² Szerbia, a július 23-i jegyzéket elutasította,³ majd 25-én továbbították a parancsnokságokra a mozgósítás parancsát, így az első mozgósítási nap július 28-a.⁴ Oroszország 1914. augusztus 5-i hadüzenetét követően felsorakoztatta csapatait az Osztrák–magyar Monarchia keleti határán,⁵ és a vártnál gyorsabban mozgósított, s betört Kelet-Poroszországba.⁶ A Monarchia frontja a Kárpátok gerincén a román határtól nyugati irányban, vagyis a magyar határon vezetett. Ezt követően Gorlicénél északnyugatnak fordult Tarnówon át egészen Tomaszówig. Az 1914-es harcok fontos eredménye volt, hogy az orosz haderőnek sikerült körülzárnia a Monarchia legfontosabb keleti erődjét, Przemysl várát. Az orosz siker következtében a Monarchia hadvezetésének két fontos célja volt: hogy megakadályozza az orosz betörést Magyarországra, illetve áttörje a Przemysl körüli ostromgyűrűt. Ugyanis Przemysl övvára, a második körülzárás óta, (1914. november 5.) egyre nehezebben birkózott meg az orosz csapatokkal. A továbbiakban az osztrák–magyar seregeket ki kellett juttatni a Kárpátok erdőiből és a frontot kelet felé tolni.⁷ Az 1915. januárban indított támadás kudarcba fulladt. Ehhez hozzájárultak az időjárási viszonyok, a jégpáncéllal borított utak, a hóviharok a tüzérségi támogatás hiánya, az anyagi és emberi veszteségek. Ezen körülmények persze igen erős befolyást gyakoroltak a harci szellemre is. 1915. január 26-án az oroszok a Duklai-hágó mindkét oldalán támadást indítottak, majd februárban elfoglalták Mezőlaborcot, ezzel elvágvá a fő utánpótlási

útvonalát az osztrák–magyar 3. hadseregnek. A Monarchia főparancsnoksága azonban továbbra sem mondott le Przemysl felszabadításáról, és bízott a Sziléziából átirányított 2. hadsereg segítségével. Később, február 8-án a hirtelen jött olvadás nehezítette meg a csapatok mozgását. A mezőlaborci vasútvonal felszabadítása ezúttal sem sikerült. A front jobb szárnya azonban sikeresebb volt: elfoglalták Czernowitzet, és Stanislaut, bár a Dolina elleni támadást visszaverte a cári haderő.

A 2. hadsereg átszállítását követően ismételen megkezdtek a przemysli orosz ostromgyűrű áttörését. Ez rendkívüli, 38 ezer fős veszteséggel járt a Monarchia csapatainak. A védők március 22-ig tartottak ki. Ekkorra már az osztrák–magyar hadvezetés a front összeomlásától tartott, s az Osztrák–magyar Monarchia 1915 áprilisára olyan helyzetbe került, hogy kénytelen volt a német szövetségéhez fordulni.⁸ Április végéig megvalósult a támadáshoz elrendelt csoportosítás.⁹ Április 29-én éjjel az ütegek és az aknavetők is elfoglalták állásukat, majd 30-án elkezdődött a belövés.¹⁰ A tervezett áttöréshez Gorlice és Tarnow között, a központi hatalmak hadvezetésének 17 gyalog-, valamint 3 és fél lovas-hadosztályt sikerült felállítania.¹¹ A cél tehát, áttörni a frontot Gorlicénél, gyors előrenyomulás Zmigródig, a Duklai-hágó és Sanok felé, ezután pedig az orosz front visszaszorítása a Lupków-nyeregig.¹² 1915. május 2-án tüzérségi előkészítést követően sikerült áttörni a 3. orosz hadtest arcvonalát Gorlicénél¹³, így megvalósul a Monarchia összepontosított csapása Oroszország ellen.¹⁴ Május 4-én már a szövetségesek kezére került a 15-20 kilométerrel hátrább épített harmadik vonal is. Május 5-én reggelre az orosz seregek már keleti irányba

² CLARK 2013. 367.

³ PRANTNER 2013. 4.

⁴ GALÁNTAI 1975. 179.

⁵ ROMSICS 2010. 105.

⁶ HANÁK 1978. 1105.

⁷ HAJDU–POLLMANN 2014. 127–129.

⁸ HAJDU–POLLMANN 2014. 130–131.

⁹ DOROMBY – REÉ 1939. 225.

¹⁰ DESEŐ 1925. 104.

¹¹ BALLA ET. AL. 2010. 67.

¹² HAJDU – POLLMANN 2014. 132.

¹³ FARKAS 1977. 149.

¹⁴ SEBESTYÉN 2014. 12.

kezdték meg a visszavonulást.¹⁵ A támadás tehát sikeresnek könyvelhető el, de a veszteségek így is hatalmasak voltak, így érthető miért kapta a későbbiekben a „kis Verdun” jelzőt.¹⁶

Május 7-én a magyar csapatok elfoglalják Krosznót, majd sikeresen kelnek át a Viszlyok folyón.¹⁷ A Monarchia és a szövetséges német csapatok elfoglalták a Pustki-hegy és a Wiatrówki-magaslatot, majd a cári csapatok megkezdtek visszavonulásukat a San irányába. A front ezután megingott és május 7-8-án elérte a Wislokát és egyre inkább közeledett a San folyóhoz. Az orosz csapatok ismét vereséget szenvedtek majd arcvonalukat hátratólták Orosz-Lengyelországba. A német 11. és az osztrák-magyar 3. hadsereg június 3-4-én felszabadította Przemyslt, míg az orosz haderő nagy veszteségeket szenvedett el. Lemberg, Galícia fővárosa volt a következő, amit fel kellett szabadítani. Az erre irányuló visszafoglalás június 12-én kezdődött meg és súlyos harcok árán június 22-én szabadult fel az oroszok keze alól. A cári vezetés július közepén elindította a Visztulától nyugatra lévő csapatainak kivonását Lengyelországból, majd augusztus 4-én kiűrtették Varsót.¹⁸

Eközben Volhynia északi részén, a Rovnó – Kovel vasútvonal mentén Kaledin orosz tábornok előretörést tervezett, a Sztjr és Stochod folyó között. Június 16-án a magyar erők ezt megakadályozták, majd 17 és 18-án megkezdtek az ellentámadást. Június 20-án a Sztjr északi részén Gruzyatinig átkelt oroszokat visszaverték, majd a következő napokban Linsingen csapatai sikeresen foglaltak el orosz állásokat a Sztjr mentén fekvő Sokul és a Stochod mellett fekvő Linievka között.¹⁹ Az Osztrák-magyar Monarchia csapatai visszafoglalták csaknem egész Kelet-Galíciát.²⁰ Rovnó elfoglalását a

Monarchia hadvezetése augusztus végére időzítette. Azonban szeptemberre már felállt az új, 500 kilométerrel keletebbi cári arcvonal.²¹ Szeptember 13-án az orosz csapatok egy része megtámadta Deraznónál az osztrák-magyar 4. hadsereget, ami visszavonult a Sztjr folyóig, így a Rovnó elfoglalására irányuló támadás nem járt sikerrel. 1915 végére a front a Rigai-öböltől Dünaburgon keresztül délre, a Czernowitztól keletre húzódó vonal mentén húzódott.²²

Nagykunsági gyalogosok a 29. honvéd gyalogezredben

„IMA A BEVONULTAKÉRT.

Legyen meg a Te akaratod, mindenható Istenünk Uralkodók Uralkodója! Hallgasd meg könyörgésünket, mellyel hozzáesedezünk. Óvd meg hazánkat és hű szövetségeseink országát és népét az ellenség kardjától, járványos betegségektől, minden bajtól és szenvedéstől. Vedd jószágos oltalmazdába szeretett királyunkat, császárukat I. FERENC JÓZSEFET és az uralkodóház minden egyes tagját. Terjeszd ki védő karjaidat hazánk népére, hadseregeink vezetőire és minden egyes résztvevőjére, hogy siker koronázza nehéz harcainkat, hogy miként a szentírás mondja: „Ellenséged hulljon lábaid elé, tipord őket, mint föld porát” és írva vagyon: „Ellenséged előtted lábra ne állhasson”. Légy segítségünkre nehéz napjainkban, küldj áldást és megváltást néped könyörgésére. Ámen!

Testvéreinket, szövetségeseinket, kik vesztélyben forognak, kik szárazon és vízen életüket és vérüket áldozzák szeretett hazánkért, szabadítsd ki nehéz rabságból, szolgaságból szabadságra, sötétségből világosságra, hogy a háború vérzivatarára helyett az örök béke lángja világosítsa be a szíveket és béke honoljon a földön és mindenkoron. Ámen!”²³

¹⁵ IMRE 1917. 62.

¹⁶ BEDÉCS 2015. 184.

¹⁷ CZÉKUS 1930. 187.

¹⁸ HAJDU–POLLMANN 2014. 132–133.

¹⁹ Süle 1916. 70.

²⁰ GALÁNTAI 1988. 256.

²¹ A. J. P. TAYLOR 1988. 70.

²² HAJDU–POLLMANN 2014. 134–135.

²³ VARGA 2010. 84.

1914-ben az Osztrák–magyar Monarchia hadszervezetének 102 császári és királyi gyalogezrede, 32 magyar királyi honvéd gyalogezrede, 37 osztrák Landwehr gyalogezrede és számos speciális gyalogsági alakulata volt. A gyalogságot 407 géppuskás osztag erősítette. Minden honvéd gyalogezrednek 6 menetszázadot kellett felállítania, a veszteségek pótlására.²⁴

A nagykunsági sorkötelesek a császári és királyi szolnoki 68. gyalogezredben, a magyar királyi budapesti 1. a debreceni 3. honvéd gyalogezredben és a magyar királyi budapesti 29. honvéd gyalogezredben teljesítettek szolgálatot.²⁵ Több kunszentmártoni, így Hegedűs Antal, – aki szakmáját tekintve asztalosmester volt –, az utóbbi gyalogezredben állt a haza szolgálatába.

Naplójában lényegre törő: „Czime 29. honvéd gy.ezred II. pót század III. szakasz”.²⁶ 1915. április 2-án érkezik Jászberénybe, majd másnap Budapestre, a kelenföldi laktanyába. A 29-esek zászlója alatt zömmel a Jászság, Nagy- és Kiskunság fiai soroztattak be.²⁷ A háború kitörésekor a Monarchia három eshetőséggel számolt. Az első haditerv, egy délről várható támadás. Erre készített fel a B-háború, vagyis a Balkán-Krieg, a Balkán-háború haditerve. A második orosz összecsapásra, az R-háborúra, a Russischer-Kriegre készült fel. Majd egy harmadik, Olaszország ellen megindítandó hadműveletek esetére szólt. Ez volt az Italianischer-Krieg. A vezetés készült még egy haditervvel, abban az esetben, ha felsoroltak közül mindkettő vagy mindhárom eset beáll.²⁸ 1914. július 25-én az ezredparancsnokság megkapta a mozgósítási parancsot: „Ő Felsége Budapest, Szeged, Zágráb, Bosznia-Hercegovina

és Dalmácia mozgósítását elrendelte. B-háború. – Első mozgósítási nap július 28. (huszonnyolcadika.)”²⁹

Új alakulatot állítottak fel a tábori ezred felesleges legénységéből, így alakul meg a 29. honvéd pótzászlóalj parancsnokság, annak 1. és 2. pót százada Budapesten, majd Jászberényben ugyanennek 3. pót százada,³⁰ ahogy ezt Hegedűs Antal is említi naplójában.

Hegedűs Antal, ahogy írja „honvéd zene kíséretével vonultunk a harczterre...” 1915. május 31-én a Józsefvárosi pályaudvarról. Négy napot és három éjjelt utaztak, míg elérték a Kárpátokban található Volonz állomást. Itt már megemlíti, hogy az állomás „keleti részén már meglátszik az orosz betörés nyomai. Elhagyott lövész árkok, fedezékek felrobbantott vasúti hidak leégett épületek elesett hősök sírjai tanúskodnak az oroszok ittlétéről.” A korabeli újságok hasábjain is megjelentek hasonló tudósítások, „...számos feldúlt falú jelzi az utat, a merre elvonultak.”³¹

Hasonló sorokat olvashatunk Göndör Ferenc följegyzéseiben: „Ezeket a hegyhátaikat már katonák vére öntözte. Sok kis házat söpört el erre a gránát, romok mellett, kormos, düledező csonka kémények mellett, omladozó falrészek mellett visz el az utunk.”³²

Június 3-án tábort vernek a galíciai Larocsnában. Másnap reggel indulnak el gyalogszerrel és estére érkeznek meg egy Tuchla nevű faluba ahol letáboroznak. A következő nap fáradalmait is papírra veti: „Június 5-én reggel újra elindultunk itt elkezdtünk egy nagy hegyre felfelé menni nagyon fáradalmas út volt ez. Elindultunk reggel 8 órakor felfelé és csak délután 4 órára értünk le a hegyről. Késő este értünk egy faluba a neve Bjaza. Ide már hallik az ágyú dörgés itt éjjel megháltunk.”³³ Június 6-án egy Teszof nevű községbe érkeznek. A

²⁴ OLÁH-SZABÓ 2006. 57.

²⁵ OLÁH-SZABÓ 2006. 60.

²⁶ HEGEDŰS ANTAL NAPLÓJA. A továbbiakban a meg nem jelölt idézetek forrása a napló.

²⁷ WODLUTSCHKA-FREISSBERGER 1928. 15.

²⁸ WODLUTSCHKA-FREISSBERGER 1928. 16.

²⁹ WODLUTSCHKA-FREISSBERGER 1928. 18.

³⁰ WODLUTSCHKA-FREISSBERGER 1928. 19.

³¹ Süle 1915. 218.

³² Göndör 1916. 108.

³³

következő két nap harci gyakorlattal telik. 9-én indulnak el ismét, és érkeznek meg Bolehon városába, mely szintén súlyos harcok nyomait mutatja: „A városon is meglátszik több házát és templomot széjjel rongált az orosz gránát a város keleti részén volt egy nagygyártelep és eszt is leégették ekkor még egyre füstölt előtte pedig az orosz rajvonal vonult el rengeteg halott elásva mely igen hanyagul volt betakarva és nagy büzt árasztott széjjel. A vasúti állomáson rengeteg mennyiségű orosz fegyver és hadiszer volt fel halmozva a vasút menti töltés mindenhol föl turkálva és tele orosz fegyverekkel. Június 9-én délután menet közben gyakorlatot végeztünk és ekkor vonultunk keresztül az oroszoknak Bolehon túl rendkívüli meg erősített állásán melynek áttörése kényszerítette az oroszokat a nagy vissza vonulásra, három száraz rajvonala volt itt drót sövénnyel és egyéb akadályokkal megerősítve.”

Egészen június 14-ig különösebb harci cselekményt nem említ naplójában. Ekkor értek el a starusztri vasútvonal mellett levő Iwelicz faluba. Hamarosan parancsot kaptak a 'muszka' elleni támadásra. „Alig hogy a falu keleti szélére értünk az oroszok mindjárt elkezdtek ránk rettenetesen löni mi a nagy lövés ellenére csak előre nyomultunk utánunk három tartalék rajvonal jött. Mikor már közel voltunk az orosz rajvonalhoz kb 300 lépésre ott megállapodtunk és bevártuk a tartalékot, de mire az is felvonult igen meg volt ritkulva és kevés volt az erő ahhoz, hogy még tovább nyomuljunk előre és megrohamozzuk az ellenséget. ... az orosz tüzéség pedig elkezdte a tüzelést folyton lőtte a rajvonalunkat hol egyik helyen, hol másik helyen vágódott pusztító gránát rajvonalunkba hátunk megett a halottak és sebesültek sokasága látszott. Körülöttem többször vágódott be és robbant széjjel e szörnyű gyilkoló eszköz egyszer ha le nem kapom a fejem egy gránát széjjel csapja a hátam mögött néhány lépésre vágódott le mellettem. Jobbról balról sebesültek és halottak. De ez még mind kevés volt délután a mellettünk lévő vasúton megjelent a rémes páncélos vonat oda állt a rajvonalunk végére és

elkezdte a rajvonalunkat végig srajnel kartács és géppuska tűz alatt tartani, úgy hogy mindenki csak az elpusztulásra gondolt. De szerencsére ott volt a mi tüzéségünk és mindjárt észre vette és azonnal iszonyú gránát záporral árasztotta azt a területet ahol a vonat volt én meg ott voltam közvetlen a vasút mellett, de nem lett tőle semmi bajom csak a puskám lőtték el. Az orosz vonat azokat a sebesülteket melyek a nagy tűz alól az árokba menekültek mind agyonlőtte. De azután mikor a mi tüzéségünk elkezdte löni ő is jólak látta a menekülést el is menekült az orosz rajvonalon túl de ott ellőtte a sánt előtte de sajnos nem eshetett fogságba ezen a vonaton volt 3 kartács ágyú 3 gépfegyver a legénységét hogy mennyi volt nem tudom. Este mikor besötétedett vissza vonultunk a falu szélén foglaltunk állást és ott voltunk a rajvonalba egy hétig vagyis június 19-ig.”

Két napi pihenés után június 21-én indultak el Kornapov községbe, ahol kész fedezékekbe helyezkedtek el. 26-án kezdték meg az orosz rajvonal ágyúzását, melyet Hegedűs Antal naplójában „igen jó sikerrel” könyvelt el. A következő állomás Halics volt, ahol „ugy ropogtak a puskák meg az ágyúk mint mikor a kukoricát pattogatják.”

Június 28-án átkeltek a Dnyeszter folyón egy felrobbantott hídon, „egy szál deszkán és az oroszoknak srápnél és gránát záporában”. Erre a megmozdulásra azonban orosz válasz érkezett, „átvonulásunkat akarta megakadályozni de szerencsére sikerült a nagy ágyúzás dacára is átvonulni egy halott veszteséggel mely a töltenyt vitte és a srápnél agyon vágta.”

A június 30-i parancs értelmében „az ellenséget a Knila folyón át kell szorítani éjjel 2 órakor”. Ez alapján „megkezdtek az előrenyomulást a folyóig ez a folyó keskeny de igen sebesen folyik és néhol igen mély. Mi kikerestük ahol legkisebb a víz. Az átvonulás sikerült derékgig erő vízen mentünk keresztül az ellenség puska és ágyú tűz záporában. Az oroszok gránátja itt mind a földbe fúlt mert nagyon mocsaras és nem robbantak.” Az időjárási körülmények

nagyban befolyásolták azonban a harcokat. „Egyszer elkezdtek bennünket a mi tüzeink lőni hogy miért azt nem tudom állítólag az volt, hogy a folyón átkelni és ott beásni magunkat. Mi pedig tovább mentünk és a ködös idő miatt nem láttak jól a tüzeink. Szerencsére hamar felhagytak a lövéssel. Most láttam a mi tüzeink pontos belövését. Sajnos állítólag 20 sebesült volt, halott nem volt.”

A harcok folytatódtak, az oroszok rajtaütését a következőképp említi: „Alig hogy a mi tüzeink elhagyták a lövést mindjárt rákezdték a (orosz) tüzéség, két oldalról ágyúval. Előlről puskával tüzzel tartani akarta előrenyomulását, egyszer észre vesszük hogy már oldalról is lőnek a muszkák beakartak keríteni. A mi századunk tartalék volt ekkor parancs jött hogy az oldalról jövő ellenséget vissza szorítani. Felvettük a harcot kezdtük az ellenséget nyomni. Ők visszavonultak egy temető háta mögé és újra ott csoportosultak és felvették a harcot ekkor mi oldalról egész félkörbe bekerítettük őket és elkezdtük őket erősen lőni még akkor sem akartak engedni. Már a jobb szárnyuk szuronyrohamra ment mikor kezd visszavonulni a mellettük lévő árkon. Egymás után mentek az árokba ekkor a mi géppuskánk az árok végére állt és elkezdte lőni az árkot. Végig ott sok muszka maradt de a kölcsönt vissza akarták adni ők is. Ugyanis mi ott megállapodtunk árkon elvertük a muszkát és ott beástuk magunkat. Észre vette az orosz tüzéség és kezdett lőni és iszonyú tüzelést kezdett. Tőlem 6-ik ember volt egy ismerős tizedes egyszer csak látom hogy éppen oda vágódik egy orosz gránát és az egész embert széjjel szórta úgy repültek szegény embernek minden testrésze a blúzát feldobta a melléte lévő fára ott is volt még a szél le nem fújta.”

A következő nap kivonultak a rajvonalba. „Már nem volt előttünk ellenség elmenekült. Mi felszereltünk és elindultunk utánuk. Ott jöttünk keresztül ahol volt azelőtt az ütközet még ott volt a rengeteg halott és iszonyú bűzt árasztott. Széjjel a halottak meg voltak feketedve és csonkulva kinek feje nem volt kinek lába és kinek

egyéb test része hiányzott. A szanitész és utász csapatok úgy szedték a test részeket sátor lapba és elásták. Az embernek még az étvágya is elmegy ezek láttára, hogy mit művel a háború.”

Estére érték utol az ellenséget, „40 lépésre ott ástuk be magunkat amit nagy helytelenségnek tartottunk. Kaptunk is július 3-án nagy ágyú tüzet amit a rajvonlra lőtt a muszka a minket ért veszteségünk volt 2 szakasz vezető az egyiket egy srápnél golyó találta és rögtön meghalt. A másiknak egy fel nem robbant srápnél hüvely vágta oldalba ez akkor nem halt meg később elvitték. Azonfelül még két tiszt sebesült meg szakaszunkba egy zászlós kémlelte az orosz ágyút hogy honnan lő és ekkor kapott srápnél egy golyót a másik tiszt ott tartózkodott és könnyebb sebet kapott. Ez a veszteség elég nagy volt tartaléknak.”

A harcok folytak tovább, s továbbra is az ellenséges tüzéség keserítette az életüket: „... elkezdték a mi tüzeink iszonyú sok ágyúval az orosz állást lőni akkor ment a tüzéségi harc egész estig. Meg is volt az eredménye mert már estére a mienk volt az ellenséges állás. Itt már nem volt az oroszoknak a fedezékjük meg a drót sövény csak a karók voltak leverve. Nem volt ideje elkészíteni. A futó árok ki volt ásva de az sem volt srápnél mentes mint eddig. Ebben az állásban voltunk reggelig.”

Július 4-én indultak tovább, estére érték el a Zlota-lipa folyó partján fekvő Riza falut, ahol a „muszka” felégette a hidat csapatai mögött. A következő napon folyamatos tűz alatt tartotta a magyar fiúkat az ellenség. Ismét figyelemreméltó részletességgel írja Hegedűs Antal a következő eseményt. „Volt nekünk négy sávos rajvonlunk a domb tetején és úgy történt a dolog hogy a menázi késett. Egész reggel osztották amikor már az orosz is látott bennünket és mikor legtöbben voltunk a kondérnál ösztüzzel elkezdte a tüzelést mi pedig ott hagyva a menázst be futottunk a fedezékbe. A kondér pedig ott maradt estére olyan volt mint a szita. Úgy keresztül lövöldözték a muszkák. A kenyér pedig egy rakáson volt sátorlapban a század

végén azt meg a gránát széjjel szórta úgy hogy nem lehetett használni. Este vissza vonultunk egy domb tetejére.”

Mint írja, „nem történt semmi különös egész július 17-ig. Ekkor kaptunk parancsot, hogy keljünk át a folyón. Ekkor már készek voltak a hidak, csak az erdőtől be kellett vinni a folyóhoz 10 méter hosszú gyalog hidat. Reggel mikor megvirradt 10-12 ember a vállára vette és elindult a folyó felé. De mikor kiléptek az erdőtől az orosz tüzéség azonnal lőtte őket kartáccsal. Ezért egy hidat sikerült a folyón keresztül tenni de azt mindjárt széjjel lőtte az orosz. És megtörtént hogy amint vitték a hidat az emberek lelőtte a vállukról vagyis közéjük lőtt gránáttal azután pedig jöttek vissza az emberek az erdőbe és azután utánuk lövöldözök azt gondolva hogy ők ott maradtak elkezdte az erdőt lőni. Ott pedig mi voltunk. Egy kicsit elporolt bennünket és azután visszavonultunk a tartalékba. Azután nem történt semmi minden csendes volt úgy a mi részünkről mint az oroszokéről.”

Hegedűs Antal naplója nem csak a közvetlen környezetére vagy a mindennapokra szorítkozik. Szóba hozza a háború nagyobb eseményeit is. „De ellenben oroszlengyelországban nagy események történtek. Az egyesült seregek győzedelmesen nyomultak előre ez maga után vonta Lublin elestét. Mikor ezt jelentették nagy éljenzésbe tört ki az egész rajvonal de az oroszoknak úgy látszik nem nagyon tetszett, mert elkezdte az állásunkat lőni. Odalőtt néhány srapnelt közénk de nem történt semmi baj. Augusztus 5-én jelentették Varsó elestét. Boldog érzés fogott el mindnyájunkat mikor az összes ágyuk gépfegyverek kézi puskák ösztüzeket adott le. Augusztus 6-án Ivangorod esett el. Ekkor nem volt semmi féle megünneplés azután megint maradt minden a régi, egészen augusztus 17-ig. Akkor kivonultunk a rajvonallal, felváltottuk a 62. gyalog ezredet.”

Lublin július 30-án esett el, miután a 4. hadsereg balszárnya Kazimierznél áttörte az

orosz vonalakat.³⁴ Majd az orosz csapatok augusztus feladták Ostrolenkát, majd 5-én kiűrtették Varsót.³⁵ Hegedűs naplója folytatódik, mint írja augusztus 18-i napon ünneplés volt. Már ahogy ünnepelhetnek a fronton lévő nagykunsági fiúk a háborús hétköznapiok vérzivatarában. „A király születés napját ünnepeltük. Ekkor volt jó menázi bor, cukor, cigaretta, szivar, duplán sütemény. Szinte beillett egy kisebb lakodalomnak, de az orosz észre is vette és küldött ő is egy pár 24-es³⁶ ajándékot. Ott verdesett le egészen közel, de nem történt semmi baj.”

Ferenc József születésnapja és az evvel járó rendhagyó koszt más hadinaplókban is olvasható: „Augusztus 18. Ma ünnepnap. Öreg királyunk, legfelsőbb Hadurunk születésnapja. A legénység öt napi zsoldot, bort, szivart, cigarettát, meg egy kis doboz cukorkát kap.”³⁷

Vagy Nemes-Tóthi Nemestóthy-Szabó Béla, aki a 1915 nyarán ugyancsak a keleti fronton harcolt, így írja le naplójában Őfelsége születésnapját: „Augusztus 18. , Iwanki. Egész délelőtt ömlött az eső, ennek dacára Obydówban istentiszteletet tartottak Ferenc József születésnapja alkalmából, amelyen minden ezredtől egy tiszt és legénységi küldöttség vett részt. Iwankiban, a tiszt menázsinkban is ünnepélyes ebéd volt...”³⁸

Hermann Ernő másképp írja le a király születésnapját: „Augusztus 18. Őfelsége születésnapja. Reggel minden századunk sorakozik és elénekeli a Himnuszt.”³⁹ Berkes Imre így idézi fel harctéri emlékeiben a király 85. születésnapját. „Délben díszebéd. A csapatok kettős adagot kapnak, öt napi ajándékszoldot, bort, mindent, ami beléjük fér.”⁴⁰

Nem csak Ferenc József születésnapját említik a katonák naplóiban, a nyugati fron-

³⁴ DESEŐ 1925. 129.

³⁵ DESEŐ 1925. 131.

³⁶ Stielhandgranate 24. kézigranát

³⁷ FARKAS 1916. 225.

³⁸ NEMES-TÓTHI NEMESTÓTHY-SZABÓ 2015. 193.

³⁹ HERMANN 2014. 192.

⁴⁰ BERKES 108.

ton, egy angol közlegény, W. B. Corbett, II. Vilmos német császár születésnapjához fűz egy számára kiemelkedő eseményt: *„A lövészárók-háborúval kapcsolatos első tapasztalatomat 1915. január 27-én, a császár születésnapján szereztem. Higgyék el, ez igazán idegörlőnek bizonyult, mert a németek a jeles napot egész napos heves ágyútűzzel ünnepelték.”*⁴¹

A következő feljegyzés 24-ére vonatkozik, mikor felváltja Hegedűs Antalt és bajtársait a Giczi zászlóalj, majd ezt követően tartalékba vonulnak vissza. 26-án kezdték meg tüzeik az egész napos ágyúzást. Másnap, 27-én tovább lőtték az orosz állásokat. Itt már repülőgépeket is említ Hegedűs, melyekre az oroszok tüzet nyitottak, de nem találták el azokat. Este megkezdte a gyalogságuk az átkelést a folyón, *„egy sebesült és egy halott volt a veszteségünk. Mikor átmertünk beástuk magunkat az orosz rajvonal előtt kb. 400 lépésre. El voltunk készülve hogy még az éj folyamán meg fogjuk az ellenséget rohamozni amely hat hét alatt minden lehetőséggel megerősített állásban volt. De a szerencse velünk volt mert augusztus 28-án reggelre elmenekült a muszka s azután mentünk délutánig.”*

Augusztus 29-re az oroszok visszavonultak a Szipra partján lévő Burkanov községig, megerősített állásokba. Estére érkeznek meg Hegedűsék, ahol heves éjszakai harcokba bonyolódtak: *„Rettenetes harc volt. Nehezen előre tudtunk menni egész a drót kerítésig, de a kerítésen már nem tudtunk átmenni és a nagy veszteség miatt kénytelenek voltunk vissza vonulni az orosz pedig kegyetlenül lőtt bennünket. Ezen ütközetben az ezrednek halottakban 1200 vesztesége volt.”*

A szeptember 1-én újra az orosz tüzés egész napos aktivitásáról értesülhetünk. Másnapra az oroszok visszavonultak, így a magyar csapatok követték őket. A háború kegyetlenségét ismét megemlíti Hegedűs. *„... ott jöttünk keresztül ahol azelőtt volt az ütközet akkor még nem voltak eltemetve a halottak az oroszok mind kirabolták halottainkat és lehúzták a cipőjüket.”*

ták a cipőjüket.”

3-án egész estig, mint írja semmi említésre méltó nem történt. Ezt követően parancsot kaptak, mely szerint a folyó szélén található ellenséges állást el kell foglalni. Ez nem járt sikerrel, ugyanis az oroszok erős srappal és gránátűzzel fogadták a gyalogságot, mely így kénytelen volt visszavonulni. Szeptember 4-én Darukov község felé vették az irányt. Itt pihenőben maradtak 2 napot. A szeptember 6-i ebéd közben jött jelentés szerint kozák alakulatok átkeltek a Szeret folyón, és támadásba lendültek, de a tüzéség sikeresen visszaverte őket. Hegedűsék az azonnali mozgósítást követően felvonultak, majd ahogy írja: *„az utat 24-es gránáttal lőtte az orosz.”*

A zűrzavar érezhető soraiban: *„Tőlem 10 lépésre vágódott az útba két gránát. Úgy hullott a föld meg a vas czilánk mint a záporoső.”* Majd egy domboldalba ásták be magukat, ahol egész este fedezékben kellett maradniuk a meg nem szűnő támadások miatt. *„Ki sem lehetett mozdulni a fedezékből mert lőttek az oroszok.”* 7-én reggel *„... látjuk hogy az oroszok tovább fejlődnek rajvonalba és lassan közelednek előre. Egész óvatosan jönnek előre egyenként mi pedig erősen tüzelünk rájuk ez úgy ment délig.”* Hegedűs megjegyzi, hogy információi szerint a 86. gyalogezred⁴² a bal szárnyukon harcolt. Délután 1 órára erősebbé vált az orosz tüzéségi támadás, majd a magyar gyalogság mögötti falut is nehézágyúval lőtte. Ezt követően indult meg az orosz rajvonal. A helyzet Hegedűs Antal szavaival: *„... már sok embernek nem volt tölténye mert egész éjjel mindig lőttünk. De töltény pótlást nem kaptunk és a kevés töltény miatt nem tudtuk az állást tartani. A mellettünk lévő századok visszavonultak. Nekünk pedig az volt a parancs hogy kitartani a végsőig. Mi nem vonultunk vissza, tovább tüzelünk de a mellettünk lévő századból már nem volt ott senki sem és azon a résen az oroszok bejöttek és bekerítettek hátulról, és így az egész szakaszunk fogságba esett. Megjegyzendő: Parancs*

⁴¹ MIDDLEBROOK 2016. 29.

⁴² Császári és királyi 86. (szabadkai) gyalogezred

jött hogy vonuljunk vissza, de már késő volt mert a hátunk megett voltak az oroszok és még a küldöncz mely a jelentést hozta ő sem érkezett vissza menni.”

Ifj. Paksi István a Dnyeszternél sebesült meg és esett fogságba. Ahogy Hegedűs, ő is részletesen beszámol a visszavonulás pillanatairól: „Amidőn mi a még megmaradt pár emberünkkel megkezdtük a visszavonulást, óriási ágyútűzet kaptunk úgy, hogy alig egy pár emberünk került ki az ütközetből épségben, sebesületlenül. Én is, amidőn már kb. másfél kilométert mentem vissza, megsebesültem. Amidőn az áttörés megtörtént, jelenteni akartam ezt a századparancsnoknak, de őt már nem találtam meg a rendes tartózkodási helyén. Erre hamar összeszedtük magunkat, én és járőrparancsnokom, és menekültünk. A járőr 3-ik embere már előzőleg egy félórával meghalt. Menekülésünk közben egy olyan helyre értünk, ahová az ellenség jól oda látott, de választás már nem volt előttünk, vagy, vagy, ha itt nem bírunk keresztül menni, úgy biztos foglyok vagyunk, a keresztül menés pedig roppant veszéllyel járt, de mindegy, a fog(ságnál) jobbnak gondoltuk, ha visszamenekülhetünk.”⁴³

Hegedűs Antal ezt követően a fogság időszakát és annak mindennapjait eleveníti fel. A napló 1916. december 13-tól 1917. ápriliséig öleli fel a fogság történéseit. Az oroszországi „Revdától 7 versztre”⁴⁴ vitték őket, és ahogy a legtöbb hadifoglyot, Hegedűst és társait is barakkokban helyezték el. Ételre naponta 25 kenyér volt kiadva. Azonban azt nem említi hány fő volt a barakkban. A foglyok elhelyezéséről a *Hadifogoly magyarok története II. c.* munkában olvashatunk többet: „A legénység az oroszoknál a közemberek elszállásolására használatos emeletes fapriccsekkel felszerelt épületekbe került és így legalább – ha mindjárt kemény is volt a fejükalja – , de legalább fek-

helyhez jutott.”⁴⁵ A télire való tüzelőt, az ágyat, székeket, lámpát, ágyneműt, a mosakodáshoz szükséges elengedhetetlen kellékeket, a ruhát és a fehérneműt csak nagy nehézségek árán tudták beszerezni, gyakran hiányosan.⁴⁶ Ilyen részletekről ugyan nem számol be Hegedűs, de valószínűleg ő is szembesült hasonló nehézségekkel.

A hadifogság mindennapjai munkával teltek, ahogy naplójában olvashatjuk:

„Azt a 3 pont kenyeret a gyártól kaptuk melyhez tartoztunk. Egyebet azon a kopekon kellett bevásárolni. December 25-én hoztak a részünkre 30 pár pirmit. Az ekkor még húsz ember sem kapott melyek között én is ott köztük voltam. A többi 30 ember melyik rolenkát kapott mindjárt dolgozni indult de mi még azután is bent hevertünk egész január 12-ig. Most következik az orosz gazemberség napvilágra hozatala. Ugyanis az orosz úgy képzelte be magának hogy a fogoly munkásoknak is úgy fog fizetni mint a czivil favágó munkásoknak. Tehát elhatározta hogy orosz december 15-től kezdődőleg minden köb vágott fáért fizet 4 ½ rubelt és ebből kell magunkat élelemmel is ellátni vagyis a gondolkodást fontjától 10 kopeket most már 35 kopekkel drágábban élünk naponta és ez mindegy. Dolgozunk vagy nem az élelem árát leszámítják. Mi például December 15-től kezdődőleg fizettük a menázi árát, holott mi csak 1917 év január 1-én kaptunk pirmit és már 2-án dolgoztunk és ekkor jött egy muszka mely nem engedte ott a fát vágni ahol vágtuk. Azt mondta majd más helyen fognak erdőt mérni csak várjunk. Na mi vártunk nyugodtan 10 napig mire megint mértek erdőt és ekkor fogtunk neki dolgozni és dolgoztunk január közepéig ekkor volt fizetés, de mi nem kaptunk fizetést. Na jó, gondoltuk majd másik fizetéskor majd kapunk. Eljött a másik fizetés is és megint nem kaptunk fizetést, sőt még adósságunk maradt. Február elején jó fát kaptunk és hozzá fogtunk dolgozni. Naponta hárman csináltunk 8 méter fát és még meg

⁴³ SZENTI 2008. 82.

⁴⁴ 1 verszt = 1066,78 métert jelentett a metrikus rendszer bevezetése előtt.

⁴⁵ BAJA 1930. 93.

⁴⁶ BAJA 1930. 94.

lett ígérve hogy amelyik egy hónap alatt 15 köb fát vág a következő fizetési rendszer alá esik:

Első	3 kubért	4,50 kopek
Másik	3 kubért	5,00 kopek
Harmadik	3 kubért	5,50 kopek
Negyedik	3 kubért	6,00 kopek
Ötödik	3 kubért	6,50 kopek

Ami a 15 kub fán felül van, azt mind 6 és fél rubeljával fizeti.

Az igaz meg is fizette de azonkívül minden féle vászolt dolgot pld ruhaneműt mind óriási árért felszámolt és e miatt keveset lehetett megkeresni, és a munka igen nehéz és a koszt meg elég hitvány. Egy hétre 50 embernek 75 font húst ami igen kevés egy erősen dolgozó embernek. Itt következik a télen vágott fa mennyisége.

Január hóban vágott fa

Első nyítás	20 méter
Második nyítás	48 méter
Harmadik nyítás	11 méter
Összesen	79 m 9 kúb 7 méter

Február hóban vágott fa

Első nyítás	21 méter
Második nyítás	53 méter
Harmadik nyítás	44 méter
Negyedik nyítás	33 méter
Összesen	157 m 19 kúb 5 méter

Márczius hóban vágott fa

Első nyítás	25 méter
Második nyítás	8 méter
Harmadik Nyítás	3 méter"

Hegedűs Antal naplója több szempontból eltér az általam korábban görcső alá vett naplótól vagy visszaemlékezésektől, legyen az akár első vagy második világháborús. Naplójában nem ír a család és a haza hiányáról,

mint ahogyan ezek mások tollából szinte rögtön érezhetők. Így van ez Hermann Ernőnél is. „Azzal csókoltam meg édesanyámat, ne aggódjon.”⁴⁷ Csabai István szavaival, „...mikor felszálltam a vonatra, és édesanyám elbúcsúzott tőlem, az én szememből is kicsordult a könny.”⁴⁸ Vagy Kozma Miklós soraiban, „Anyámék feljönnek elbúcsúzni. Gyerekeim Gödöllőn nyaralnak, tőlük ott búcsúszom el.”⁴⁹ Vagy a hön szeretett kedvestől való búcsú és annak kínzó hiánya sem vehető ki Hegedűs soraiból, nem úgy, mint Kornis Ernőnél, aki menyasszonyához írja a következő sorokat. „Sem búcsú-, sem vigasztaló sorokat nem tudok hozzád írni, ismét el vagyunk zárva a világtól. Ismét el vagyok zárva az én világomtól, tőled, Szivikém!, és oly kevés reménnyel, hogy belátható időn belül ismét láthatni foglak.”⁵⁰ De a somme-i csatáról is hozhatunk példát, amikor egy Ernst nevű német katona a következő sorokat írta kedvesének: „Itt a napok hosszúak és unalmasak. Remélem, hamarosan véget ér az egész. Édesem, el kell, hogy vegyelek, ha legközelebb eltávozáson leszek. Bíznod kell bennem!”⁵¹ Sajnos Ernst 1916 júniusában elesett, mielőtt ezt a levelet postára adhatta volna.⁵²

A családtól való nehéz elszakadást megemlíti naplójában Nemes-Tóthi Nemestóthy-Szabó Béla is. „Reggel 6 óra 45 perckor megérkezett feleségem, Ilonka, kisleányom, Inki s az anyósom, Ilona mama, hogy búcsút vegyenek tőlem. Vártam őket a vasúton-igen nagy megihatottság vett erőt mindnyájunkon.”⁵³ Farkas János így élte át a búcsú pillanatait: „Késő este búcsúztam el hön szeretett menyasszonyomtól, és másnap kora hajnalban, elszorult szívvel néztem a vonat ablakából a nekem oly kedvessé lett most a hajnal homályában gyorsan továtűnő várost. ... Rádöbentünk arra a szomorú

⁴⁷ HERMANN 2014. 8.

⁴⁸ CSABAI 1935. 5.

⁴⁹ KOZMA 2014. 21.

⁵⁰ KORNIS 2015. 21.

⁵¹ MIDDLEBROOK 2016. 55.

⁵² MIDDLEBROOK 2016. 55.

⁵³ NEMES-TÓTHI NEMESTÓTHY-SZABÓ 2015. 12.

tényre, hogy akaratunk ellenére elszakítottak bennünket a megszokott életünkől, az édes otthonunktól, szülőktől, testvérektől és ami a legfájóbb, a szerető Kedvestől.”⁵⁴

Hegedűs naplója ugyanakkor tartalmi egyezéseket is mutat más naplókkal. Ilyen a környezet, a táj, majd a részletes harci cselekmények leírása. Balogh Imre, aki szintén Galiciában szolgált, így festi le a hegyrajzi viszonyokat: „Nap-nap után mindig ilyenforma volt az utazásunk, mindig csak azon a rossz hegyi utakon jártunk. Felfelé alig bírtunk a kocsikat húzatni, lefelé, meg sokszor mind a négy kereket meg kellett kötni.”⁵⁵ A következő pillanatok úgyszintén a galíciai fronton zajlottak le, ahogy azt leírja nekünk Nemes-Tóthi Nemestóthy-Szabó Béla. „Estefelé az ütközet elérte heveségének tetőfokát. Szemközt és oldalról oly erős puskatűzben voltunk, hogy mozdulni sem lehetett, hanem laposan kinyújtva feküdtünk a földön, s a golyózápor testünk felett zuhogott végig. A sebesültek száma folyton növekedett.”⁵⁶

Hegedűs harci cselekményeinek leírását összehasonlíthatjuk még Molnár Mihály soraival is, aki szintén az orosz fronton teljesít szolgálatot. Ő így írja le az oroszok egy támadását: „Az acélzivatar késő délutánig tartott. Ekkor erős orosz osztagok törtek előre felderítésre, de úgy ezeket, mint az éjjel támadókat a védők visszaverték.”⁵⁷

Hozhatunk példát az olasz hadszínterről is: „Néhány további lövés szétverte mindazt, ami a fedezékből megmaradt... Ezután találat találatot követett. Percek alatt hangyabolyhoz lett hasonló a völgy, a barna kötörmeléken szaporodtak a mozdulatlan szürke foltok... Aki tudott, menekült... Csend, a halál nyomasztó csendje borult a völgyre.”⁵⁸ A hódmezővásárhelyi Kérdő Szűcs Ernő élményei olasz frontról: „Amikor kiérköztünk az olasz front-

ra, először Motta di Livenzába szálltunk ki a vagonokból. Az ágyút gázbombákkal töltöttük mög, és azokat lőttük az ellenség közé. Még Fiat géppuskával is kiképeztek bennünket. ... A halottainkat fönt a sziklákon, a dolinákban próbáltuk eltemetni. Tömegsírokba raktuk őket, végső búcsú nélkül, de a sírokat megjelöltük. Röndsörös volt a malária, pusztított a kolera, és eltetvesödtünk.”⁵⁹

A nyugati fronton is hasonló történetek jellemzik a katonák mindennapjait, ahogy ezt mutatja a somme-i csata egy frontjelenete, T. Easton közlegény szavaival: „A kézigránátve-tőink néhány összeszőgelt 6 inches deszkából és némi rugalmas anyagból összeeszkábáltak egy katapultot. Amint működésbe lépett, Jerryék (angol gúnynev a németekre) fedezéket kerestek. Egyik nap a bombavető őrmesterünknek tréfás kedve támadt. Gránátok helyett egy sorozat konzervet küldött a németeknek: lekvár, sólet, marhakonzerv. Kis idő múlva azt mondta: „Na, most megfújatom velük a hordágyhívó kürtjeiket.”, és azzal kilőtt egy éles gránátot. Nemsokára hallottuk a kürtjüket.”⁶⁰

Összehasonlításképp, az orosz hadifogságot Hermann Ernő tollából így ismerhetjük meg: „A hús fontja 25 kop., az újbungonyáé 3 kop., az uborka darabja 1 kop. sőt paprikát is törnek hozzá mozsárban. Az 5. bataillonban vendéglőt nyitott egy vállalkozó szellemű embe-rinek s ezt most nálunk is utánozza egy bakánk, aki 20 kopekért méri a gulyás adagját.”⁶¹ „Munkán lévő legénységünk fejenként 15 kopeket ad le heti keresetéből, a barakkbeliek elmaradt csája és cukorjárandóságának fedezésére.”⁶² „Igazan jó cukrászsütemény darabja 20 kopek. Egy rubelért igen ízes körtét adnak, ennek nagy a keletje, hiszen valamikor régen odahaza ettünk utoljára gyümölcsöt.”⁶³

Más magyar foglyok így vallanak az orosz

⁵⁴ FARKAS 1916. 24.

⁵⁵ BALOGH 2015. 183.

⁵⁶ NEMES-TÓTHI NEMESTÓTHY-SZABÓ 2015. 145.

⁵⁷ T. KISS 2013. 68.

⁵⁸ SZABÓ 1980. 143.

⁵⁹ SZENTI 2008. 77.

⁶⁰ MIDDLEBROOK 2016. 31–32.

⁶¹ HERMANN 2014. 192.

⁶² HERMANN 2014. 193.

⁶³ HERMANN 2014. 379.

hadifogságról: *„Jelenleg erdőn dolgozom. Úgy élünk, mint a vad barmok. Ennivalót csak mutatoba kapunk és a munkabér csak dohányra elég, ez sem mindenünknek. Ha ennivalót kérünk egyszerűen bezárnak, ahol csak vizet kapunk.”*

A fogság nehéz nehéz körülményei csen-
genek ki Kapi András soraiból is: „... Már 15
hónapja dolgozunk a vasútépítő munkálatnál.
A hideg nagy. Felső ruhánk nincs, csak ami
rajtunk van.”⁶⁴ Bódi Máttyás írja Száránszkból:
*„Lennék csak a fronton! Nem szenvednék annyit,
mint itt. Itt ütik az embereket, mint a kutyát.”*
Muszó András is röviden, lényegre törően ír:
*„Enni azt kapunk, amit a disznók, ellenben úgy
dolgozunk, mint a marhák.”*⁶⁵

Láthatjuk, hogy a csatajelenetek ször-
nyűségei, és a hadifogságban átéltek leírása
egyeztet mutat más naplókval, bár Hegedűs
a hadifogságról ugyancsak a szűkebb környe-
zetét, a nehéz fizikai munkát írja le. Hegedűs
Antal, naplója tanúsága szerint, – az 1915. áp-
rilisi bevonulásától egészen fogságba eséséig,
1916. szeptember 7-ig – mozgalmas és tragikus
események szemtanúja, harci cselekmények és
csapatmozgások résztvevője volt. 1916. decem-
ber 13-tól oroszországi hadifogság jutott osz-

tályrészéül bajtársaival együtt, amit a légerek
embert próbáló élete követett.

Hegedűs Antal, a 29. honvéd gyalogez-
red katonájának naplója nem teljes, így nem
tudni milyen megpróbáltatások árán és mi-
kor jutott haza Kunszentmártonba. Hegedűs
több bajtársát is látta elesni, szakaszában több
földije is volt. Az elesettek névsorát az 1929-es
Kunszentmártoni Hősök Albuma őrzi⁶⁶, mely-
ben 500 név olvasható. Azonban városom
embervesztesége minden bizonnyal nagyobb.
Ezt támasztja alá A 29. honvéd gyalogezred
története c. munka, melyben 40 elesett helyi
honvéd neve olvasható. Ebből a 40 emberből
16-an nem szerepelnek a korábban elkészült
kunszentmártoni könyvben és a helyi I. világ-
háborús emléktáblákon sem áll a nevük. Ennek
pótlására álljon itt a 16 elesett hős honvéd neve,
továbbá helytörténeti kutatásaim során még
66 honvéd nevére bukkantam. Valamint, A
Cs. és Kir. Jász-Kun 13. Huszárezred története
1859-1918⁶⁷ és A magyar huszár. A magyar
lovaskatona ezer évének története⁶⁸ c. munká-
ban is felleltem több kunszentmártoni huszárt,
akik szintén nincsenek megemlítve a koráb-
ban említett forrásokban. Az alábbiakban
táblázatba rendeztem elesett földijeim nevét,

Név	Életkor	Alakulat	Halál ideje
Adarnik János	24	Cs. kir. 68. gy.e.	1915. 06. 29.
Antal József	43	M. kir. 1. husz. e.	1918. 10. 8.
Barna Kálmán		Cs. kir. 13. husz. e.	
Bencsik András		Cs. kir. 13. husz.e.	
Bencsik István	32		1920. 12. 31.
Bene János	36	Cs. kir. 68. gy.e.	
Benke József	23		1917. 12. 31.
Benke Lajos	19	Cs. kir. 2. gy.e.	1917. 06. 11.
Benke Sándor		Cs. kir. 13. husz.e.	
Berczik András		Cs. kir. 13. husz.e.	
Berta Antal	38	M. kir. 29. h. gy.e.	1914. 10.

⁶⁴ BAJA 1930. 205.

⁶⁵ BAJA 1930. 206.

⁶⁶ TIMON 1929. 18.

⁶⁷ DERNYÉY 1941. 327–380.

⁶⁸ AJTAY–PÉCZELY–REÉ 1–69.

B. Gyólai Mihály			
Czakó Ferenc		Cs. kir. 13. husz.e.	
Czeczó Elek		Cs. kir. 13. husz.e.	
Czeczó József		Cs. kir. 13. husz.e.	
Cseuz Boldizsár		Cs.kir. 13. husz.e.	
Csik Bálint			
Csik József		Cs. kir. 13. husz.e.	
Csomán Gábor	40		1921. 12. 31.
Dávid K. László			
Dénes Sándor	37	M. kir. 29. h. gy.e.	1915. 10. 24.
Dézi Péter	21		1917. 12. 31.
Doba Mihály	34		1917. 12. 31.
Dósa János		Cs. kir. 13. husz.e.	
Ecsédi Kálmán		Cs. kir. 13. husz.e.	
Farkas István	31		1916. 08. 17.
Farkas János		Cs. kir. 13. husz.e.	
K. Farkas Lajos		Cs. kir. 13. husz.e.	1915. 11. 4.
Füzesi István			
Gácsi József	29		1917. 12. 31.
Gácsi József	35	M. kir. 68. gy.e.	
Gulyás Albert		Cs. kir. 13. husz.e.	
Gulyás Imre		Cs. kir. 13. husz.e.	
Hajma Pál			
Habranyi Lukács		Cs. kir. 13. husz.e.	
Hegedűs András	29		1917. 12. 31.
Huszár Antal		Cs. kir. 13. husz.e.	
Horpácsi László			
Imre József	33	M. kir. 29. h. gy.e.	1917. 09. 13.
Jámbor Kálmán	32		1919. 07. 25.
Józsa András	27	M. kir. 68. gy.e.	
Kardos András		Cs. kir. 13. husz.e.	
Kecskés Ferenc		Cs. kir. 13. husz.e.	
Kellei János			
Kis Antal			
Kis János	31	M. kir. 29. h. gy.e.	1914. 11. 20.
Kiss M. István	41		1919. 07. 24.
Kiss P. István	36		1917. 12. 31.
Kof. Kiss István	24		1917. 12. 31.
Kof. Kiss József	19	M. kir. 9. h. gy.e.	

Kiss Kálmán	25		1920. 12. 31.
P. Kocsis András		Cs. kir. 13. husz.e.	
K. Kocsis András		Cs. kir. 13. husz.e.	
B. Kovács Bálint	31		1917. 12. 31.
Kocsis Mátyás	34	M. kir. 29. h. gy.e.	1917. 12. 31.
Komor István		M. kir. 29. h. gy.e.	1918. 12. 31.
Kollth György		Cs. kir. 13. husz.e.	
Kovács B. László			
Kovács Elek	49		1930. 12. 31.
Kovács Ferenc	25		1919. 12. 31.
Kovács L. János			
Kovács János		Cs. kir. 13. husz.e.	
Kovács Lukács	26	M. kir. 29. h. gy.e.	1914. 12. 4.
L. Kovács Mátyás		Cs.kir. 13. husz.e.	
M. Kovács Mátyás	33		1917. 12. 31.
Kovács Vince			
Kurucz Károly	23	Cs. kir. 13. husz.e.	1914.
Kurucz Pál		Cs. kir. 13. husz.e.	
Lónai János	44		1920. 12. 31.
Martvai István		Cs.kir. 13. husz.e.	
Mező György			
Mikus József		Cs. kir. 13. husz.e.	
Molnár József	42		1917. 12. 31.
M. Nagy Pál	32	M. kir. 29. h. gy.e.	1915. 03. 28.
Nagy Károly		Cs.kir. 13. husz.e.	
Nálhi Ferenc			
Palásthy János		Cs. kir. 13. husz.e.	
Palásthy László	31	Cs. kir. 13. husz.e.	1916.
Papp Lajos			1914. 10. 26.
Pataki Péter	24		1917. 12. 31.
Pernyész Miklós		Cs.kir. 13. husz.e.	
Pittel Sándor	38		1920. 12. 31.
Popovics Gábor	34		1916. 05. 29.
Pozderka Mátyás	34		1917. 12. 31.
Pugner Elek		Cs.kir. 13. husz.e.	
Radics Farkas			1918. 09. 24.
Radics János		Cs. kir. 13. husz.e.	
Ravasz Kálmán	33		1917. 12. 31.
Rózsa Sándor			

Schmidt György	18	Cs. kir. 10. lov. tüzézo.	1916. 12. 31.
Szabados István	40		1920. 12. 31.
Szabics János		Cs. kir. 13. husz.e.	
Szabó Flórián	38		1917. 12. 31.
Szabó Péter	29	M. kir. 29. h. gy.e.	1914. 10. 31.
Szepesi Antal		Cs. kir. 13. husz.e.	
Szepesi Antal		Cs. kir. 13. husz.e.	1915.
Szepesi József		Cs. kir. 13. husz.e.	
Szirom Kálmán	29	Cs. kir. 68. gy.e.	1914. 11. 1.
Szlama József			
Szőke Sándor	45		1920. 12.31.
Tacsik Márton		Cs. kir. 13. husz.e.	1914. 11.
Tigyí László	43		1920. 12. 31.
S. Tóth István		Cs. kir. 13. husz.e.	1921.
Tóth György		Cs.kir. 13. husz.e.	
Tóth György	41		1917. 12. 31.
Tóth László			
Tropa Mátyás		Cs.kir. 13. husz.e.	
Zs. Varga István	31		1920. 12. 31.
Veres Bálint		Cs.kir. 13. husz.e.	
Vigh Károly	41		1917. 12. 31.
Vörös János			

életkorát, alakulatát, az elhalálozás idejét és helyét, ahol azt lehetővé tették a körülmények. A táblázatban a jelenlegi kutatásaim alapján 111 ember szerepel.

Hadifogságba került és további kutatást igényel: Kiss Tóth Pál és Szepesi István.⁶⁹

Munkámat üknagyapám Sipos István (1883–1957) és Dávid Mihály (1873–1951) emlékének ajánlom, akik hősiiesen védtek a magyar Hazát és Isten segedelmével hazatértek családjaikhoz. Sipos üknagyapám a cs. és kir. 68. gyalogezred 22. századnak gyalogos katonájaként vett részt a harcokban. 1916. december 25-től Lembergben ápolták betegként.⁷⁰ Frontszolgálatot teljesített még Baranyi Sándor (1879–1956), Sipos üknagyapám sógora is. Sajnos azonban a hősi halottak számát

családomból gyarapítja Dávid Mihály felmenő sógora, Zs. Varga István (1889–1917), aki Romániában hunyt el és Sipos üknagyapám öccse Sipos János (1886–1916), aki a 29. honvéd gyalogezred 2. századában szolgált majd Magurán, a Cibóvölgyben esett el.⁷¹ Jelöletlen sírban alusszák örök álmukat.

„A kunszentmártoni hősi halottak mindenütt az elsők között harcoltak. A kunszentmártoni polgári erényeket, a magyar becsületet mindaddig hordozták, míg ellenséges golyó vérüket nem ontotta. De a nemes vér nem folyt hiába. Hősök vére volt az, legendás lovagoké, kik magasztos eszméért küzdöttek és bár életükkel áldoztak a magyar haza becsületéért, szenvedésük és hősi haláluk a magyar jövő örök forrása marad.”⁷² *

⁶⁹ WODLUTSCHKA – FREISSBERGER 1928. 74–163.

⁷⁰ Dr. Számvéber Norbet sz. őrnagy HM HIM HL bécsi kirendeltségének tájékoztatása.

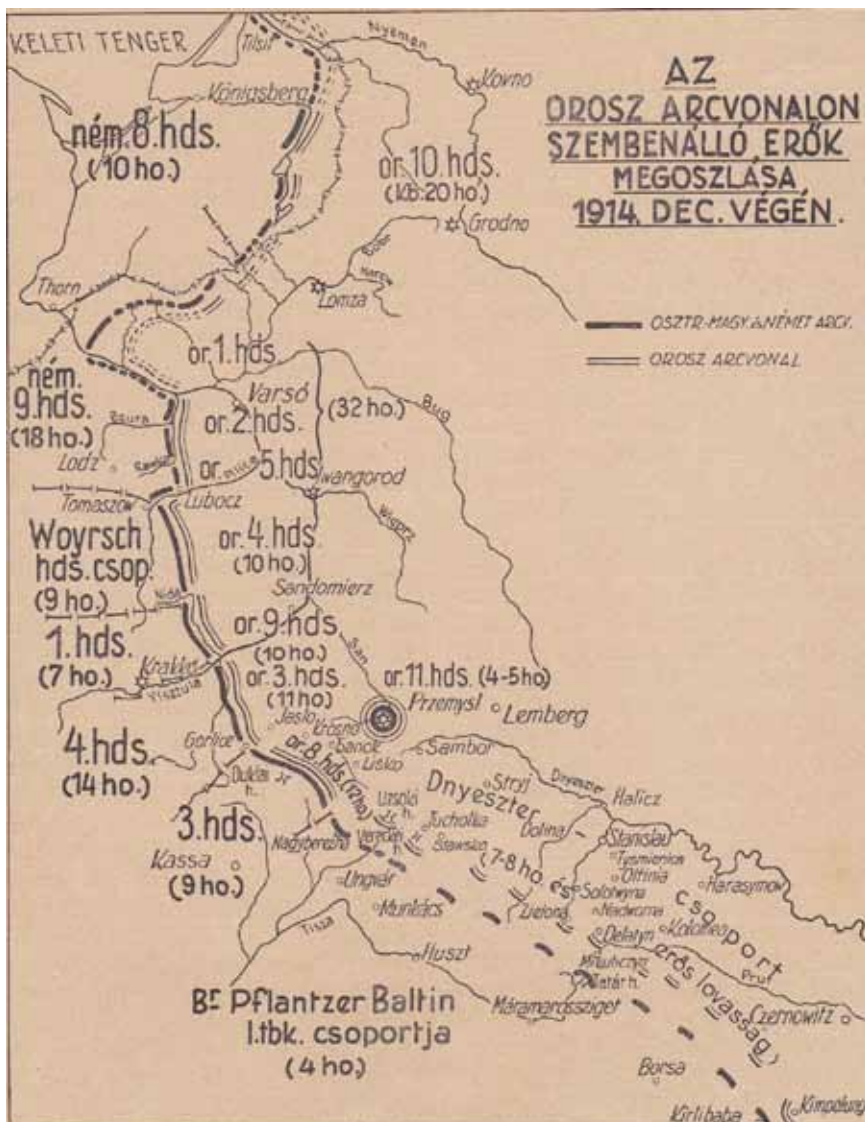
⁷¹ Hősök Albuma 1929. 57.

⁷² DOMJÁN 1929. 10.

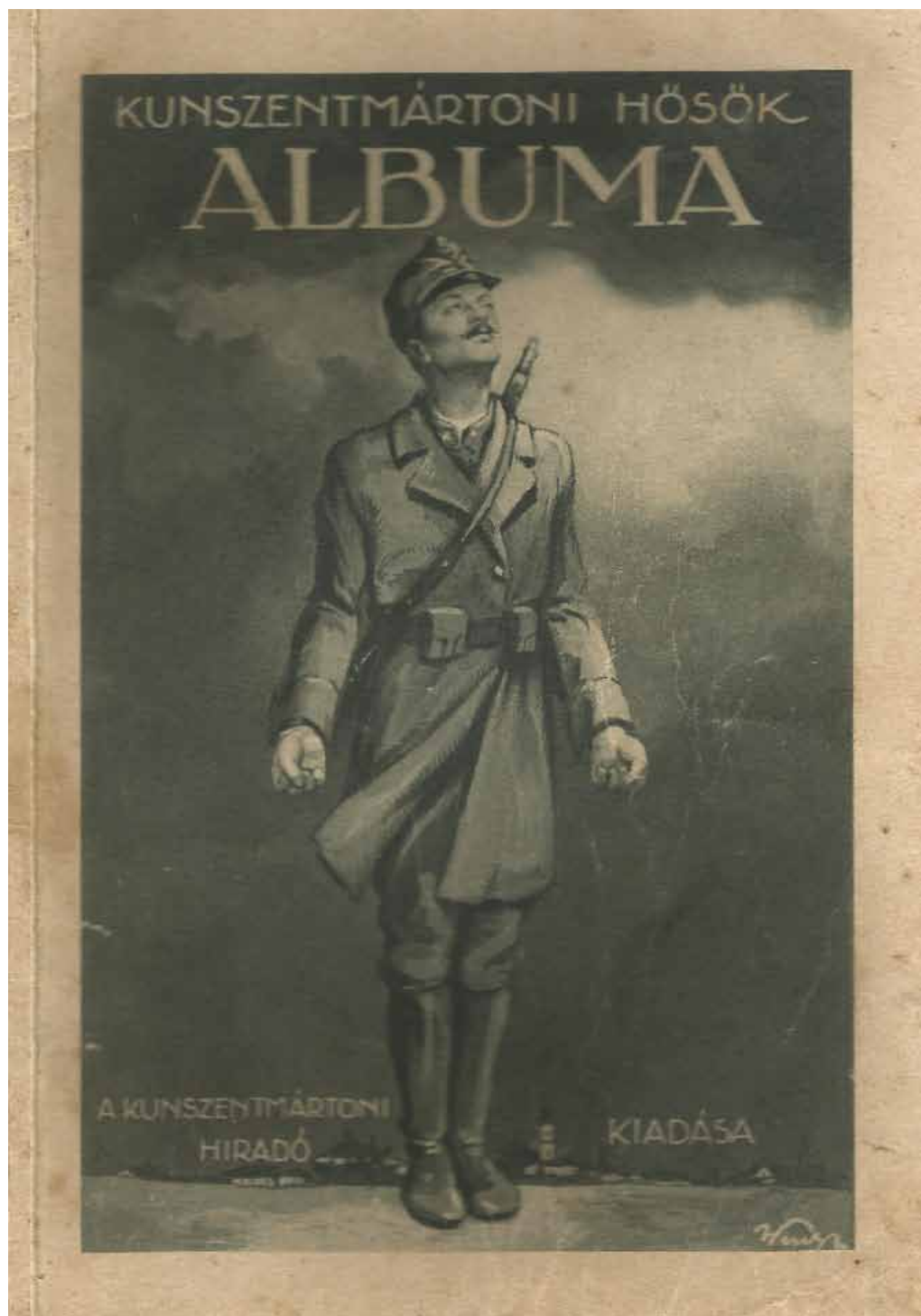
FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJTAY ENDRE – PÉCZELY LÁSZLÓ – REÉ LÁSZLÓ (szerk.) (1936.): *A magyar huszár*. A magyar lovaskatona ezer évének története. Budapest, Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat.
- BALOGH IMRE (2015.): Galiciától a Piavéig. Részletek Balogh Imre békési földműves első világháborús viszaemlékezéséből. In: Kiss Gábor Ferenc – Vincze Gábor (szerk.): „... kedves bajtársim kössétek be sebem”. *A nagy háború emlékezete*. Ópusztaszer – Szeged, Belvedere Meridionale. 179–194.
- BEDÉCS GYULA (2015.): *A Kárpátok hágóin át Galíciába*. Útikönyv. Az első világháború magyar emlékeit keresőknek. I. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- BERKES IMRE: *Vérző falvakon át*. Egy népfölkelő tisztharcéri emlékeiből. Budapest, A Magyar Kereskedelmi Közlöny Hírlap – és Könyvkiadó – Vállalat Kiadása.
- CLARK, CHRISTOPHER (2013): *The Sleepwalkers*. How Europe Went to War in 1914. New York, Harper.
- CZÉKUS ZOLTÁN (1930): *Az 1914–18. évi világháború összefoglaló történelme*. Budapest, Stadium Sajtó Vállalat Részvénytársaság.
- CSABAI ISTVÁN (1935): *Fakereszték mentén* – Népek országútján. Élmények, tanulmányok az 1914. 18. évi világháborúból. Budapest.
- DERNEYEY (SZLAVNICH) GYÖRGY (1941): *A Cs. és Kir. Jász-Kun 13. Huszárezred története 1859–1918*. Budapest, Madách Nyomda.
- DESEŐ LAJOS (1925): *Az 1914–17. évi osztrák–magyar orosz háború*. Debrecen, Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadóvállalat Részv.-Társ.
- DOMJÁN JENŐ (1929): A világháborúban elesett kunszentmártoniak emlékezete. In: Mezey Lajos (szerk.): *Kunszentmártoni Hősök Albuma*. Kunszentmárton, Kunszentmártoni Híradó.
- DOROMBY JÓZSEF – REÉ LÁSZLÓ (szerk.) (1939.): *A magyar gyalogság*. A magyar gyalogos katona története. Budapest, Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat.
- FARKAS JÁNOS (1989): *Bakanapló*. 1881–1918. Életnaplóm gyermekkoromtól az első világháború végéig. Budapest, Pytheas Könyvmanufaktúra.
- FARKAS MÁRTON – JÓZSA ANTAL (1977): *Az első világháború és a forradalmak képei*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- GALÁNTAI JÓZSEF (1988): *Az első világháború*. Budapest, Gondolat.
- GALÁNTAI JÓZSEF (1975): *Szarajevótól a háborúig*. 1914. július. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- GÖNDÖR FERENC (1916): *A szenvedések országútján*. Háborús följegyzések. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai RT. Kiadása.
- HAJDU TIBOR – POLLMANN FERENC (2014): *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*. Budapest, Osiris Kiadó.
- HANÁK PÉTER (1978): *Magyarország története*. 1890–1918. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Hegedűs Antal naplója (1915)
- HERMANN ERNŐ (2014): *Hadifogolynapló*. 1914–1918. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- IMRE SÁNDOR (1917): *A világháború*. Vezérfonal iskolai tanításokhoz és tájékoztató a nagyközönség számára. Budapest, Franklin Társulat.
- KORNIS ERNŐ (2015): *A barna táska*. Egy hadifogolynaplója és levelezése. (1914–1918). Világháborús dokumentumok Kornis Ernő (1883–1944) budapesti bankhivatalnok hagyatékából. Budapest, Noran Kiadó.
- KOZMA MIKLÓS (2014): *Egy csapattiszt naplója*. 1914–1918. Budapest, Méry Ratio Kiadó.
- MIDDLEBROOK, MARTIN (2016): *A somme-i csata első napja*. 1916. július 1. Saxum Kiadó Kft.
- NEMES-TÓTHI NEMESTÓTHY-SZABÓ BÉLA (2015): *Naplóm*. 1914–1918. A császári és királyi 12-ik huszárezredben. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- OLÁH LAJOS – SZABÓ JÓZSEF JÁNOS (2006): *Fényes szurony, rózsafa a nyele...* Nagykunsgági katonák az Osztrák–magyar Monarchiában 1868–1918. Budapest, Timp Kiadó.
- PILCH JENŐ – BARNA JÁNOS – UDVARY JENŐ – SCHATZ RÓBERT (1930): *Hadifogoly magyarok története*. Az oroszországi hadifogság és a magyar hadifoglyok hazaszállításának története. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása.
- PRANTNER ZOLTÁN – BÁNFFYÉNYÉ KALAVSZKY GYÖRGY – NAGY EMESE – TOROCZKAY BALÁZS (2013): *Trianon 1920*. A történelem tanúi. Kisújszállás, Pannon-Literatúra Kft.
- ROMSICS IGNÁC (2010): *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris Kiadó.
- ROMSICS IGNÁC (főszerk.) (2010a): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó.
- SEBESTYÉN MIHÁLY (2014): *Galícia 1914–1916*. Arcvonal és hátszország. Mentor Kiadó.
- SÜLE ANTAL (1915): Az oroszok Galíciában és Bukovinában. *A világháború képes krónikája* 2. évf. 33. füzet. 193–224. Budapest, Révai Kiadás.
- SÜLE ANTAL (1916): Ellentámadásunk az orosz fronton.

- A világháború képes krónikája 3. évf. 107. füzet. 70. Budapest, Révai Kiadás.
- SZABÓ LÁSZLÓ (1980): *Doberdo, Isonzo, Tirol*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- SZENTI TIBOR (2008): *Parasztvallomások*. Gazdák emlékezései Hódmezővásárhelyről. Budapest, Századvég Kiadó.
- T. KISS TAMÁS (2013): *Frontvonalban*. Molnár Mihály élete dokumentumok tükrében. Szeged, Belvedere Meridionale.
- TAYLOR, A. J. P. (1988): *Az első világháború képes krónikája*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TIMON ZSIGMOND (1929): Magyar mementő. In Mezey Lajos (szerk.): *Kunszentmártoni Hősök Albuma*. Kunszentmárton, Kunszentmártoni Híradó.
- VARGA A. JÓZSEF (2010): *Katonák-lelkészek*. Tábori lelkészek. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- WODLUTSCHKA KÁROLY – FREISSBERGER GYULA (1928): *A 29. honvéddalozezred története*. Budapest, A szerzők kiadása.

MELLÉKLETEK A keleti front 1915-ben ❖ Forrás: DOROMBY-REÉ 1939. 288.

Kunszentmárton látképe (saját gyűjtemény)

Balra: a Kunszentmártoni Hősök Albumának címlapja (1929.) (saját gyűjtemény)

*Hegedűs Antal bélyegzője: „Hegedűs Antal épület és műbutorasztalos –Kunszentmárton”
(A Kunszentmártoni Helytörténeti Múzeum tulajdona)*